

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. IX

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СРПСКО САРАЈЕВО

СРПСКИ ЈЕЗИК
IX/1-2

Београд, 2004.

811.163.41'282'367

СРЕТО ТАНАСИЋ (Београд)

О КОНСТРУКЦИЈИ *К/КА* + *ДАТИВ* У ГОВОРУ
СРБА ДОБОЈСКОГ КРАЈА

У српском говору добојског краја уз глаголе кретања не употребљава се конструкција *к/ка* + *датов* за означавање циља. Преко ње, као и преко икавизама, српско становништво идентификује хрватске говорнике из непосредног сусједства и неупотребљавањем те конструкције дистанцира се од њих, видећи у овој конструкцији типично обиљежје инационалног и иновјерног идиома.

Појам добојски крај овдје се сужује на онај дио босанске Посавине који припада Вучијаку. Вучијак је ниска планина (испод 500 м. нв.) која се простире на лијевој страни ријеке Босне јужно од Добоја до њеног ушћа у ријеку Саву нешто западније од Шамца. Сјеверна граница овога подручја је ријека Сава до Брода, а западна линија Брод – Дервента – Добој. До 1990. године на овоме подручју живјели су Срби, Муслимани и Хрвати. Муслимани су живјели претежније у градовима, док је хрватско и српско становништво живјело и по селима и по градовима.

Говор српског становништва овога краја припада источнохерцеговачком дијалекту. Језичке карактеристике источнохерцеговачког дијалекта добро се чувају. Ово важи за све језичке нивое, па и за синтаксички. Када је посриједи падежни систем, може се рећи да је он у говору српског становништва овога краја у основи подударан са падежним системом у српском стандардном језику. Ипак се у неким детаљима синтакса падежа овога говора разликује од синтаксе падежа других источнохерцеговачких говора, а, исто тако, и од синтаксе падежа савременог српског стандардног језика. Те разлике своде се на: постојање таквих предлошко-падежних конструкција које

нису карактеристичне за стандардни језик, на различиту фреквенцију неких конструкција у односу на друге источнохерцеговачке говоре или на стандардни језик, на потпуно искључивање неких предлошко-падежних конструкција које се јављају у другим говорима овога дијалекта и у стандардном језику.

У овоме раду биће ријечи о конструкцији *к/ка + датив*, тачније речено о њеном одсуству у падежном систему овога говора у функцији исказивања лица као циља уз глаголе кретања. Ова конструкција је иначе својствена савременом српском стандардном језику, а и многи говори источнохерцеговачког дијалекта је познају¹.

Конструкција *к/ка + датив* јавља се уз глаголе кретања са именицама које значе неки географски појам или неки предмет у простору према коме је управљена радња. Исто тако, она се јавља са именицама које значе лице. Поред неких других предлошко-падежних конструкција, напореда са овом конструкцијом, у истој функцији јавља се и датив без предлога. Ово је, такође, карактеристично за говоре источнохерцеговачког дијалекта и за стандардни српски језик².

Монографски описи говора источнохерцеговачког дијалекта у дијелу, уколико га имају, посвећеном синтакси падежа обично се осврћу и на датив у овој функцији. Овдје ћу навести осврте на то у описима неких босанско-херцеговачких говора. За источнохерцеговачки говор Асим Пецо констатује да се датив са овим предлогом ријетко употребљава у свакодневном говору и наводи примјер: *отишли су к цркви*. Он, међутим, истиче да се ова конструкција јавља често у причама и то илуструје примјерима: *похитала сам к теби* и др. (Пецо 1964, 167). Иако овдје то није експлицитно речено, јасно је да се у причању у дативу јавља лице. Драгољуб Петровић је констатовао да се у говору Змијања не јавља конструкција *к/ка + датив* за означавање циља кретања. Датив се у тој функцији јавља увијек слободан (Петровић 1972, 137–138). У том погледу нема разлике у вези са значењем именице која се јавља у дативу: тако је кад именица исказује живо биће, тако је и кад именица исказује географски појам или какав други предмет. Западнбосански ијекавски говори, међутим, познају ову конструкцију. За њих Милорад Дешић констатује: „Датив с приједлогом *к* није чест у западнбосанским ијекавским гово-

¹ Иако се наша дијалектологија може похвалити досад постигнутим резултатима – много говора је добило монографске описе, синтаксички ниво у дијалектолошким истраживањима је најслабије заступљен. Тако је данас код нас синтакса у дијалектолошким истраживањима најдефицитарнији језички ниво. Обично се у монографским описима у оквиру синтаксичког нивоа обрађују нека одабрана питања. Тек неколико говора има потпунији синтаксички опис, и, по правилу, то је падежни систем. Међу првим нашим истраживачима који су дали потпун опис синтаксе падежа у једном говору јесте и професор Радоје Симић, са описом синтаксе падежа у левачком говору (Симић 1980).

² В. Стевановић 1991, 371.

рима, кад се употрејеби, онда је то обично уз глаголе кретања, управљености, окренутости” (Дешић 1976, 285). И наведени примјери свједоче, а и сам аутор је изнио констатацију, да се у овоме говору датив с прелогом *к/ка* јавља са личним замјеницама (= за означавање живог). Дешићево запажање да се предлог *к/ка* јавља уз датив именице *враг* у изразима, као и у изразу *дошли к себи*, говори да је ова конструкција присутна од давнина у западнобосанским ијекавским говорима.

Наведени подаци о присуству/одсуству ове конструкције у босанско-херцеговачким говорима источнохерцеговачког типа упућују на закључак да је за данашње говоре карактеристично да се у њима у функцији исказивања циља кретања чешће јавља слободан датив него датив са овим предлогом. У том погледу данашњи говори се разликују од Вуковог језика, у коме се ова предлошко-падежна конструкција јављала чешће³. О стању у савременом стандардном језику нашега времена не може се рећи нешто више у вези са фреквенцијом једне и друге форме датива осим тога да су и једна и друга признате и познате у њему. Свакако би било корисно истраживање употребе ових конструкција у савременом језику засновано на ширем и стилски разноврсном корпусу.

Иако се конструкција *к/ка* + *датов* не јавља у српком говору Вучијака, она није непозната становницима тог подручја. Наиме, српско становништво има у непосредном сусједству хрватско становништво у околини Дервенте. Говор Хрвата из околине Дервенте је икавскошћакавски. У овоме говору за исказивање усмјерености или циља уз глагол кретања јавља се слободан датив, али и датив са предлогом *к*. Јосип Баотић је утврдио да се слободан датив у овој функцији јавља чешће у говору дервентских икаваца него што је то у књижевном језику. Датив се без предлога јавља када се као циљ кретања јавља неки географски појам или други предмет у природи: *иде оним кошевима, примиче се шуми*. Слободан датив јавља се и кад се као циљ кретања јавља лице: *наишо сам Мати, вратио се опет мени* (Баотић 1983, 160). За конструкцију *к* + *датов* Баотић констатује да је она „убичајена само кад је као циљ радње означено лице: *он је дошо овди к Антуну Станићу, дојду они к моме диду* (Баотић 1983, 161). Баотић, даље, констатује да датив с предлогом *к* долази само уз једну именицу којом није означено лице. То је именица *миса* (стр. 161). Очито није случајно што се ова именица нашла са оним које значе лице: нема мисе без присутних лица. О томе свједочи и народна пјесма из тих хрватских села: *Идем к миси да видим парока и цурицу гаравога ока*. Није, дакле, ни ова именица овдје изузетак.

³ В. Петровић 1972, 160.

Иако су Срби и Хрвати у овоме крају живјели у непосредном сусједству, понекад и измијешани, српски говор је добро чувао разлике према икавскошћакавском говору својих хрватских сусједа. Нарочито су неке језичке карактеристике схватане као типичне црте говора хрватског становништва. На првом мјесту то је, свакако, икавски рефлекс гласа *јат*. Та је црта редовно служила за језичку карактеризацију говорника католика. За икавизмом се посезало кад год је требало окарактерисати неког таквог представника. С друге стране, ни један икавизам није ушао у српски говор, чак ни преко неке лексеме.

Слична ситуација је и кад је у питању конструкција *к + датив*. И она се међу српским становницима доживљава као типично обиљежје католичког становништва из сусједства. Она се такође често користи за идентификацију говора појединаца из католичког становништва. О томе свједочи и овај кратки извод из приче једне старије жене о догађају код трговца Србина који је откупљивао купине: „У неко доба дође Новак и каже: – Ко је сипо воду у јагоде, слободно нек не чека, нећу прим’т. Оно дијете узе своје канте и оде. Само рече: – Однесо ја к Јерки. – Неће ни он прим’т ако с’ сипо воду, каже њему Новак”⁴. Колико се ова предлошко-падежна конструкција везивала за икавскошћакавски говор католика, свједочи и чињеница да се дешавало да се предлог *к* повезивао с именима припадника тога говора и ван ове конструкције: *КЈерко*, *КМате*. Наравно, међу српским говорницима, не и хрватским.

Мада у српски говор овога краја нису улазиле ни друге карактеристике икавскошћакавских говора, те црте се нису користиле за идентификацију његових носилаца, чак ни такве црте које не дијеле са штокавским источнохерцеговачким говорима. С друге стране, конструкција *к/ка + датив* позната је многим говорима источнохерцеговачког дијалекта, коме припада и српски говор околине Добоја, а карактеристична је и за савремени српски језик. Неупотребљавањем те конструкције српско становништво се дистанцира од носилаца икавскошћакавског говора у сусједству, видећи у њој језичко обиљежје инационалног и иновјерног идиома.

ЛИТЕРАТУРА

- Баотић 1983:** Јосип Баотић, *Икавскошћакавски говор у околини Дервенте*, Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник, књ. IV, Сарајево, 1–208.
- Дешић 1976:** Милорад Дешић, *Западнобосански ијекавски говори*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXI, Београд, 1–316.

⁴ У овој прилици нешто је упрошћен запис говора и није дат ни акценат, као што нисам дао акценат у Баотићевим примјерима, мада он у оригиналу стоји.

- Петровић 1972:** Драгољуб Петровић, *О говору Змијања IV*, Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 151–212.
- Пецо 1964:** Асим Пецо, *Говор источне Херцеговине*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XIV, Београд, 1–200.
- Симић 1980:** Радоје Симић, *Синтакса левачког говора I. Употреба падежних облика*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XXVI, Београд, 11–146.
- Стевановић 1991:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса*, Научна књига, Београд.

ПРЕДЛОЖНАЯ КОНСТРУКЦИЯ К/КА + ДАТЕЛНЫЙ ПАДЕЖ В ГОВОРЕ СЕРБОВ ОКРЕСНОСТИ Г. ДОБОЙ

Резюме

Говор Сербов в окрестности г. Добой (боснийская Посавина) относится к восточногерцеговинскому диалекте, вошедшему в базу современного литературного языка сербского. Этот говор проявляет на всех языковых уровнях совпадения с современным литературным языком, включая и синтаксис падежей.

Однако этот сербский говор иногда не совпадает с другими восточногерцеговинскими говорами ни с литературным языком сербским – относительно синтаксиса падежей. Как раз в этом говоре не представлена конструкция *к/ка + дателный падеж*, при глаголах движения – со значением *лица* как цели движения. Здесь часто используют дателный без предлога в этой функции.

Наряду с этой синтаксической чертой, названный сербский говор отличается заодно и от соседнего хорватского говора г. Дервента ещё и последовательным *икавизмом* (в отличие от *икавизма* в хорватском говоре).

Срето Танасич